

Гай-Нижник П.П. (Київ)

**ГРОШОВА ОДИНИЦЯ УНР,
ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(до проблеми встановлення валютних
курсів УНР з Німеччиною та
Австро-Угорщиною у 1918 р.)**

У статті висвітлюється історія становлення грошової одиниці УНР у 1918 р. в контексті українського державотворення та міжнародної політики України.

Рік 1918-й розпочався для України у вирі війни з більшовицькою Росією. 11 січня 1918 р. Мала рада ухвалює IV Універсал, який проголошує самостійність УНР. Невдовзі (25 січня 1918 р.) Центральна рада та її уряд змушені були залишити Київ. Між тим у Бересті (Бресті-Литовському) українська делегація вела нелегкі переговори з представниками Центральних держав (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) щодо укладення мирного договору й надання цими країнами військової допомоги УНР у боротьбі з більшовицькими загарбниками.

Після Берестейського договору, укладеного представниками Центральної ради, на терен України з метою вигнання більшовицьких агресорів, вступило 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо¹. Невдовзі спільно з підрозділами армії УНР союзники звільнили від загарбників усю територію України. 2 березня 1918 р. уряд УНР прибув до Києва, а згодом у столиці законотворчу працю відновила й Центральна рада. Вигнання більшовиків, проте, обернулося на німецько-австро-угорську окупацію.

Наявність у держави власної грошової одиниці передбачає і встановлення її паритету до валют інших країн, з якими вона має торговельно-економічні відносини. Україні, на терені якої перебувало німецьке та австро-угорське військо, і для якої центральні держави в силу військово-політичних обставин стали головними торговельними партнерами, необхідно було визначитися й у ставленні до їхніх грошових одиниць, передовсім, Німеччини та Австро-Угорщини.

Грошові взаємини центральних держав взагалі, а зокрема Німеччини та Австро-Угорщини, з Центральною радою на офіційному рівні зав'язалися на світанку 1918 р., з часу початку перемовин між представниками УНР та країн Почв'їрного блоку в Бересті-Литовському. Природно, що міждержавного статусу вони набули після проголошення IV Універсалом

---

¹ 18 лютого 1918 р. у київському напрямкові почали наступ під командуванням ген. Лінзінгена (з березня – фельдмаршала Айхгорна) 23 німецькі дивізії (20 піхотних і 3 кавалерійських). 24 лютого в одеському напрямкові почали просуватися 10 австро-угорських дивізій (8 піхотних і 2 кавалерійські) на чолі з командувачем фельдмаршалом Бем-Ермолі (з червня – генералом Краусом).

Центральної ради самостійності УНР, а вперше де-юре занотовані були в Берестейському (Брестському) договорі від 27 січня (9 лютого) 1918 р. УНР підписала в Бересті мирний договір із укладанням торговельно-економічної угоди з новими союзниками, згідно з якою Україна зобов'язувалася поставити державам коаліції велику кількість продуктів і сировини. Тоді ж у договорі тимчасово було зафіксовано й валютні курси (ідентичні дореволюційним паритетам рубля до марки та крони): 1 марка = 46,2 коп., 1 крона = 39,382 коп.¹ “Мировий договір між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Українською Народньою Республікою”, підписаний 9 лютого 1918 р., з цього приводу, зокрема, зазначав: “обрахунок відбувати в золоті на таких основах: 1 тис. німецьких державних марок в золоті рівні 462 крб. в золоті Української Народньої Республіки, а також рівні 462 руб. в золоті бувшого російського царства (1 руб. рівняється 1/16 імперіяла), або 1 тис. австрійських і угорських корон в золоті рівні 396 крб. 78 грошам, в золоті бувшого російського царства (1 руб. рівняється 1/16 імперіяла)”².

Разом з тим, між УНР і країнами Почвірного союзу було укладено ще й “Додатковий договір”, у якому фінансове питання було висвітлено більш об'ємніше. Так, наприклад, його VII стаття торкалася приватних боргових зобов'язань, які виявилися порушеними через збройне протиборство країн. Планувалося врегулювати їх наступним чином:

“§ 3. Грошові зобов'язання, котрі могли бути у виконанні під час війни на підставі воєнних законів, мусять бути заплачені перед впливом трьох місяців по ратифікації мирового договору.

По сім зобов'язанням повинно платити п'ять відсотків річно від первісного строку заплати за весь час війни, з включенням трьох місяців, без огляду на мораторій. До первісного строку заплати в кожному окремому випадку відсотки платяться по договору.

§ 4. Для поалагодження грошевих і приватних зобов'язань взаємно повинні бути допущені признані Державою товариства для охорони кредиторів яко уповноважені для обстоювання інтересів з ними сполучених фізичних і юридичних осіб, застали нарушені воєнними законами, буде встановлено, як подано нижче”³.

Нижче, статтею VIII, зазначалося: “Обидві сторони, які заключають договір, згоджуються в тім, щоби по ратифікації мирового договору перейняти на себе виплату горожанам кожної сторони державних зобов'язань, а особливо громадських долгів.

З огляду на те, що Українська Народня Республіка має на меті поділити із другими частинами бувшої Російської Імперії майно сеї Імперії, то спосіб виконання означеної в першій уступі постанови застерігається надалі особливій згоді. При тім Українська Народня Республіка в кожному разі переймає на себе ті зобов'язання відносно німецьких горожан, які повстали

---

¹ Немановъ Л.М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). – К.: Культура и знание, 1919. – С. 62-63.

² Нова Рада. – 1918. – 22 лютого. – С. 4.

³ Робітнича газета. – 1918. – 15 березня.

при виконуванні громадських робіт на Україні, або були забезпечені майном, що знаходиться на Україні”¹.

Однак уже на той час усім учасникам договору було зрозуміло, що визначені валютні курси у зв'язку із знеціненням рубля за час війни і революції, були далекими від тогочасних фінансово-економічних реалій як українських, так і німецько-австрійських. Питання ж платежів при товарообміні вимагало встановлення нових розрахункових співвідношень валют між суб'єктами торгівлі.

За таких обставин кожна з договірних сторін розпочала дії щодо облаштування вигідного курсу своїх національних валют на українському грошовому ринку. Потреба у врегулюванні валютних курсів виникла також внаслідок необхідності унормування грошових розрахунків між УНР і центральними державами по товарообміну й самим фактом німецько-австро-угорської окупації і складнощами, що виникли з цього приводу в питанні грошових взаємовідносин. Довоєнний паритет з рублем у зв'язку з його однаковим співвідношенням з українською валютою автоматично стосувався й карбованця. Втім український уряд без огляду на Берестейську угоду встановлював (до того ж доволі непослідовно) власні паритети валют. Так, наприклад, 11 лютого 1918 р. Рада народних міністрів УНР, на пропозицію Жуковського, встановила власне грошове співвідношення: 1 рубль = 2 маркам². Однак уже наступного дня (12 лютого 1918 р.), прагнучи підняти попит на карбованець, в. о. міністра фінансів М.Ткаченко розіслав усім поштовим конторам, усім відділам і конторам Держбанку УНР, ощадним касам і скарбницям циркулярну телеграму про прийняття марок за курсом 462 крб. за 1 тис. марок³. І це при тому, що “Тимчасовим законом про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки” від 19 грудня 1917 р. рубль визначався рівним до карбованця⁴. Встановлення такого курсу не принесло очікуваних результатів через бойові дії на основній території України, а коли вони вщухли, уряд УНР і Центральна рада відчували перші ознаки грошового диктату нових союзників.

Тим часом командування окупаційних військ із свого боку самовільно визначало курси валют своїх держав щодо рубля та карбованця, що ще більше ускладнювало фінансову ситуацію в УНР. 15 березня 1918 р. німецьке верховне командування в особі генерала Лінзінгена, без будь-якої консультації з українським урядом, власним розпорядженням встановило новий курс царського російського рубля в 1,50 марки (66 $\frac{2}{3}$ коп. за марку), заявивши при цьому, що такий паритет відповідає міжнародному і тому має бути прийнятий в Україні. Уряд Центральної ради про такий крок окупаційних властей був принизливо поставлений до відома телеграмою

¹ Там само; Цей текст також 9 лютого 1918 р. у Бересті підписали уповноважені представники УНР, Німеччини та Австро-Угорщини О.Севрюк, М.Любинський, М.Левітський, Р.Ф.Кюльман та Гофман // Робітничая газета. – 1918. – 16 березня.

² Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВОВ України), ф. 1063, оп. 1, спр. 7, арк. 3-3 зв.

³ *Немановъ Л.М.* Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). – К.: Культура и знание, 1919. – С. 62-63.

⁴ ЦДАВОВ України, ф. 1509, оп. 5, спр. 8, арк. 83-83 зв.

головної квартири німецьких військ в Україні¹. 16 березня, після обговорення цієї телеграми, Рада народних Міністрів УНР була змушена доручити кредитовим установам і скарбницям встановити вільний прийом і обмін кредитових марок за курсом у півтори марки за російський рубль². Зокрема уряд ухвалив: “установити курс на російський рубль півтори марки і доручити Міністерству Фінансів опублікувати цю постанову в часописах і дати відповідно розпорядження по кредитних державних установах і казначействах про вільний прийом і обмін германських марок по вищезазначеному курсу; 2) доручити всім Міністерствам вжити заходів для проведення цієї постанови в життя”³.

Цікаво, що про курс карбованця в постанові Ради народних міністрів навіть не згадувалося, а в подальшому уряд УНР намагався довести, що цей занижений паритет має застосовуватися лише до рублів і не може бути вжитий щодо карбованця. Зрозуміло, що ця дитяча хитрість, яка не варта серйозного уряду, як визначив її тогочасний дослідник фінансів Л.Неманов, була безжалісно знищена австро-німцями⁴. Однак досить скоро Центральна рада змушена буде погодитися на ще нижчий валютний курс. Одночасно курс австрійської крони було встановлено у 2 ¹/₄ крони за рубль (44 ¹/₂ коп. за крону)⁵.

Проте становище, коли кожна з присутніх на українському терені (а, відповідно, й ринку) сил самовільно визначає сприятливий для себе курс грошових одиниць, не могло тривати на далі. Невигідно це було, перш за все, українській стороні як з фінансово-господарчого боку, так і з огляду на підрив владного авторитету. Враховуючи ж військово-політичні обставини, у яких опинилася Центральна рада та її уряд у 1918 р. після підписання Берестейської угоди, без урахування позицій німецької та австро-угорської сторін і пошуку порозуміння з ними, розв’язати валютно-паритетний вузол українська влада об’єктивно не змогла б. Тим більше односторонньо і на власну користь.

Питання це постало на засіданні Ради народних міністрів 20 березня 1918 р., коли урядовці (В.Голубович, М.Ткаченко, Д. Коліух, П.Христюк, О.Жуковський) обговорювали пропозицію міністра судівництва М.Ткаченка щодо асигнування в розпорядження Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР 1 млн. крб. обігових коштів⁶. Цікаво, що рішення (позитивне) було прийнято за відсутності в. о. міністра фінансів В.Мазуренка. Під час засідання міністри доручили та уповноважили Кредитову канцелярію порозумітися з представниками Німеччини та Австро-Угорщини й остаточно вирішити питання щодо всіх закордонних рахунків. Уряд також зазначив: “Щодо курсу різних цінностей Кредитовій Канцелярії дається право

---

¹ Там само, ф. 3690, оп. 1, спр. 17, арк. 14 зв.

² Немановъ Л.М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). – К.: Культура и знание, 1919. – С. 63.

³ ЦДАВОВ України, ф. 3690, оп. 1, спр. 17, арк. 14 зв.

⁴ Немановъ Л.М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). – К.: Культура и знание, 1919. – С. 63.

⁵ Там само.

⁶ ЦДАВОВ України, ф. 1064, оп. 2, спр. 18, арк. 1.

організувати комісію”¹. Отже, з метою врегулювання цього питання та вирішення інших поточних міждержавних фінансових проблем було вирішено створити тристоронню україно-німецько-австро-угорську фінансову комісію.

Комісія почала засідання в Києві вже 24 березня 1918 р. у приміщенні Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР і мала обговорити питання й дійти згоди щодо курсу марки та крони в Україні. З українського боку в роботі комісії брали участь Х.Барановський (голова), А.Добрий, М.Кауфман, Г.Супрун, В.Тимошенко, В.Василевський², до яких з 1 квітня 1918 р. приєдналися товариш міністра фінансів В.Мазуренко, міністр торгу і промисловості Фещенко-Чопівський, пани Вольський, Диновський та в. о. директора Держбанку В.Ігнатович³. З німецького боку у роботі комісії взяли участь Мельхіор, Відфельдт, а з 1-го квітня 1918 р. ще й Бюрман, Моснер та Гапмунд. Австро-Угорщину представляли початково Гертнер і Себеста, а з квітневого засідання ще й Поляк та Іон⁴. Секретарував у комісії Р.Шафаревич⁵.

Перше засідання мало здебільшого організаційний характер. Проте на ньому було прийнято принципове рішення встановити твердий розрахунковий курс для валют центральних держав і України. Український уряд подав пропозицію визнати “як тимчасову міру, курс, встановлений командуванням групою армій Ліндінгена для розрахунків військ на Україні в 1,50 марки за рубль”⁶. Питання про запровадження т. зв. східного рубля і визначення його курсу, що мав би дорівнювати двом маркам і який самовільно встановлював генерал Ліндінген, на вимогу делегації УНР, було відкладено “до отримання від Германських делегатів розтлумачень про підстави випуску східного рубля та інструкцій від Українського Уряду”⁷. Крім того, виявилось, що стосовно т. зв. ост-рубля українські представники ще не були навіть офіційно повідомлені⁸.

На далі члени спільної комісії прийняли пропозицію Х.Барановського встановити наступний порядок дебатів: “а) чи бажано взагалі встановити твердий курс між валютами України і Центральних Держав; б) чи слід встановити твердий курс валюти для певних категорій зробок, чи ж для всіх операцій; в) на який термін слід встановити твердий розрахунковий курс; г) як потрібно визначати висоту твердого розрахункового курсу; г) які загальні постанови щодо валюти потрібно прийняти в зв’язку з запровадженням твердого розрахункового курсу”⁹.

Делегати погодилися, що встановити твердий розрахунковий курс для валют центральних держав та України є принципово бажаним. Питання ж

¹ Там само.

² Там само, оп. 1, спр. 32, арк. 57-57 зв.

³ Там само, арк. 59-59 зв.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само, арк. 57.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само, арк. 57-57 зв.

для яких категорій угод слід користуватися твердим розрахунковим курсом і на який термін – належало до подальшого обговорення¹.

Водночас представники центральних держав беззаперечно відхилили заяву українських делегатів про те, що за можливості пасивного сальдо при взаємному товарообміні, ціна Києву державами Почвiрного союзу, “згідно мировому договору, має сплачуватися золотом”². Німецькі та австро-угорські представники відповіли зокрема, що “зобов’язання платежу пасивного сальдо золотом ні з буквального тексту, ані зі смислу мирового договору не витікає і тому ними відхиляється”³. Українська делегація, “внаслідок заперечень представників Центральних Держав, погодилася поки-що зняти це питання з обговорення й залишити його відкритим”⁴. Очевидно, урядовці УНР ще цілком не усвідомлювали реалій ситуації, що складалася в Україні з приходом на її терен австро-угорських і німецьких військ.

На другому засіданні (26 березня 1918 р.) було встановлено випадки, коли має діяти твердий розрахунковий курс, а саме: “1) Для платежу військами Центральних Держав на Україні; 2) Для поштово-телеграфних та залізничних стосунків; 3) Для безпосереднього обміну монопольними і товарами (1-а категорія) між Державами; 4) для товарних зрбок, що заключаються з дозволу Уряду (2-га категорія) Центральними організаціями відповідних країн, що перебувають під урядовим наглядом; 5) Для зрбок з рештою товарами (3 і 4 категорій), котрі імпортуються та експортуються у визначених й зарання обумовлених між урядами кількостях, і таких, які будуть користуватися свободою вивозу та ввозу”⁵.

Відносно останнього пункту представники центральних держав пообіцяли, що любіватимуть його перед своїми відповідними інстанціями на батьківщині та виступлять за згоду на встановлення твердого розрахункового курсу для платежів по категоріях товарів, згаданих у пункті 5-му, лише за умови, “що платежі за ці товари будуть здійснюватися на території України”⁶. Що ж до терміну, на перебіг якого буде чинним вироблений спільною комісією розрахунковий курс валют, то делегати дійшли згоди, що встановитися він мав тимчасово до 15 червня 1918 р. з автоматичним продовженням (кожного разу при згоді обох сторін) ще на місяць. При цьому заява про відмову від нього має надійти за два тижні до настання кожного 15-го числа наступного місяця⁷.

Що ж до питання про нормований курс рубля чи карбованця до марки та крони, то тут збори не могли прийти до певного рішення: українські представники вважали, що продовження встановленого для групи армій Ліндінгена курсу в 1,50 марки за рубль на тривалий час є “черезчур високим”

---

¹ Там само.

² Там само, арк. 57 зв.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само, арк. 58.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

і пропонували встановити його як за мирного часу в 2,16 марки за рубль, на що німці категорично не погодилися¹. В зв'язку з тим, що остаточно досягти спільної думки не вдалося, було вирішено, щоб делегати центральних держав зв'язалися з їх інстанціями на батьківщині для консультацій².

Зносини членів спільної фінансової комісії зі своїм керівництвом у Відні та Берліні не вплинули, однак, на непоступливість представників Австро-Угорщини та Німеччини, а ще більш устійнили їхню позицію. Пролити світло на мотиви та доводи німців та австрійців у цьому питанні допоможе розуміння їх бачення фінансового становища в УНР на той момент. Його на основі “достовірних й достатньо повних свідчень”, можна, наприклад, побачити у конфіденційній доповіді про політичний та економічний стан в Україні, яку 26 березня 1918 р. (день засідання спільної фінансової комісії) австро-угорський посол в УНР граф Й.Форґач надіслав у Відень своєму міністрові іноземних справ О.Черніну³. Подібну ж інформацію від секційного радника Енеді отримав і голова австрійської делегації при спільній комісії з продовольства УНР та центральних держав генерал-майор австро-угорського війська Оттокар фон Ландвер⁴.

У цьому звіті грошова ситуація в УНР і, відповідно, перспективи курсу крони на теренах України, висвітлювалися досить песимістично для рубля та українського фінансового ринку: “З урахуванням всіх моментів, що впливають на “вартість” рубля, справжньою дурницею є те, що він коштує 2.50 крони. Ці рубльові банкноти найрізноманітніших варіантів випуску, що зустрічаються тут, знаходяться в обігу і приймаються в якості готівкових грошей, включаючи й купони анульованої російської воєнної позики. Однак одного чудового дня вони вірогідніше за все знеціняться навпіл або повністю і їхній курс різко впаде так, що ці рубльові банкноти будуть обмінюватися за курсом максимум на одну крону. В цьому зв'язку слід відмітити, що українські державні каси повністю пусті, службовці вже більше місяця не отримували жалування, а Міністерство добуває собі гроші, реквізуючи попри всього іншого цукор на цукрових заводах, а замість грошей видає документи, що підтверджують його отримання. Тому вкрай необхідно нарешті розумно врегулювати співвідношення вказаних курсів валюти”⁵.

Непохитність позицій центральних держав зумовлювалась також і слабкістю становища уряду В.Голубовича. До окупаційної влади все частіше надходили відомості про реорганізацію Кабінету. Так, представник МЗС Австро-Угорщини при Головному командуванні австрійською армією Р. фон Шторк 27 березня 1918 р. повідомляв до Відня, що становище уряду УНР не дуже міцне і найближчим часом очікується його переформування; фінансові та промислові кола відмовляють у підтримці Раді народних міністрів,

---

¹ Там само.

² Там само, арк. 58 зв.

³ Ereignisse in der Ukraine 1914-1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Philadelpfia, 1966. – Band I. – P. 333.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 333, 337-338.

посилаючись на ризикованість соціалістичної програми, а міністерства повністю дезорганізовані, повсюди не вистачає досвідчених фахівців¹.

Австро-угорський посол у Києві граф Й.Форгач у своєму донесенні О.Черніну від 30 березня 1918 р. також вказував на слабкість позицій уряду В.Голубовича, хаос в економіці країни та крах фінансової системи УНР, для хоча б часткової стабілізації якої перепоною є “майже нездоланна фінансово-технічна проблема, а саме нестача цінних паперів та грошових рублів, які повністю зчезли, приховані селянами. Не підкріплений, власне майже знецінений паперовий рубль, став недостатнім і тому дефіцитним товаром”². При цьому Й.Форгач застерігає австро-угорське керівництво від неконтрольованого вливання крон до українського ринку шляхом приватної торгівлі та за вільного (не зафіксованого) валютного курсу, зазначаючи: “Наші крони, власне, теж приймаються як засіб платежу, однак кілька мільйонів, що потрапили до країни в результаті прикордонної торгівлі та купівельних операцій армійського керівництва, сильно знизили їхній курс, котрий в Києві опустився навіть нижче мирного паритетного курсу щодо рубля. В інтересах нашої валюти можна тільки відмовитися від імпорту наших банкнот у великих кількостях”³. Виходячи з вищенаведеного, стає цілком зрозумілою жорстка позиція німецько-австрійських делегатів.

На черговому засіданні фінансової комісії, яке відбулося 1 квітня 1918 р., питання встановлення валютного співвідношення між рублем (карбованцем) та маркою ще більш загострилося і загрожувало зірвати укладення угоди. Німецька сторона зробила більш жорсткими свої вимоги й стояла на визнанні твердого розрахункового курсу в $1\frac{1}{3}$ марки до рубля / карбованця. За таких умов українські представники спробували повернутися до курсу, попередньо запропонованого німцями (1,5 марки), однак німецькі представники твердо стояли на своєму. При цьому вони заявили, що “якщо Україна на це не може погодитися, то належить перервати переговори, як такі, що не велися”⁴ Україна поступилася.

Того ж дня, 1 квітня 1918 р., В.Мазуренко на засіданні Ради народних міністрів доповів, що на переговорах делегати від Німеччини не погоджуються на встановлення паритету рубля і марки рівному $1\frac{1}{2}$ (тобто, у 1,50 марки за рубль) і що умови, запропоновані німцями, представниками українського уряду, які стоятимуть на позиції в півтори марки за рубль, були відхилені⁵. Проте уряд України таки змушений був піти на поступки. 6 квітня 1918 р. між УНР та центральними державами було укладено відповідну угоду про встановлення твердого розрахункового курсу між їх грошовими одиницями⁶.

---

¹ Там само. – С. 350.

² Там само. – С. 348-349.

³ Там само.

⁴ ЦДАВОВ України, ф. 1064, оп. 1, спр. 32, арк. 59 зв.

⁵ Там само, спр. 4, арк. 45.

⁶ *Немановъ Л.М.* Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). – К.: Культура и знание, 1919. – С. 72.

9 квітня 1918 р. у Міністерстві фінансів УНР з цього приводу було вироблено відповідний циркуляр (§ 131)¹. У документі, зокрема, зазначалося:

“Київ 9 квітня. Між Українською, німецькою і австро-угорською фінансовими комісіями дійшло до згоди відносно установаження твердого розсотного курсу між рублем, маркою і короною для визначених оплат (платежів), строком до 15-го липня цього року курс одного рубля рівняється 1 1/3 марки[,] 2 кронам[;] цей твердий розсотний курс важний[:]

1) Для оплати (платіжа) війська центральних держав на Україні.

2) Для поштово-телеграфних і залізничних зносин.

3) Для безпосереднього обміну монопольними товарами між державами.

4) Для товарних сділок заключних за дозволом Правительства Центральними організаціями відповідних держав, які є під правительственным контролем.

5) Для оплати (платежів), на Україні умов з рештою товарами, які імпортуються і експортуються в означеній і раніше умовленій між правительством кількості і такими, які користуватимуться свободою вивозу і ввозу.

При цьому було встановлено, що цей розсотний курс не є обовязковий ані для валютної хототатности, ані для всіх тих сділок, які не перелічені в параграфах 1-5 крапка У цих випадках установаження курсу дається робити по добрій згоді”².

13 квітня 1918 р. Кредитова канцелярія Міністерства фінансів УНР надіслала генеральному писарю цей циркуляр у вигляді “Обіжника про курс грошей” для негайної інформації всіх підлеглих Міністерству інституцій³.

Із встановленням твердого розрахункового валютного курсу, однак, не вдалося уникнути недоречностей, пов’язаних з міжгрошовим обміном. Причиною цьому стало існування насправді фактично двох офіційних курсів: одного обов’язкового для зносин з німцями та австрійцями (1 марка = 75 коп., 1 крона = 50 коп.) і іншого, за яким приймалася валюта від приватних осіб установами Державного банку (1 марка = 66 ²/₃ коп., 1 крона = 44 ⁴/₉ коп.). Другий курс (відповідний до встановленого генералом Лінзінгенном) приймався у випадках, які не суперечили умовам трісторонньої домовленості про твердий розрахунковий курс, вироблений фінансовою комісією. Причиною цьому стала політика Держбанку УНР, який у своєму Обіжнику встановив для своїх контор, відділів та державних скарбниць наступні розрахунки: “По змові Уряду Української Народньої Республіки з представниками вищої влади Німецько-Австрійських військ на Україні було установажено слідуочий курс рубля в порівнянні його до марок та крон: 1 рубль рівняється 1 1/2 німецьким маркам, або 2 1/4 австрійським кронам.

Потім, між германськими, австро-угорськими та українськими делегатами фінансової комісії було встановлено з терміном до 15 червня

¹ ЦДАВОВ України, ф. 1064, оп. 1, спр. 35, арк. 13, 64.

² Там само.

³ Там само, спр. 32, арк. 41.

1918 р. слідує твёрдий курс для окремих платежів між українською валютою й германською маркою, а також і кроною: одна марка рівняється 75 копійкам; одна крона рівняється 50 копійкам.

Цей твёрдий курс дійсний:

- 1) коли платежі робляться військами центральних держав на Україні;
- 2) для поштово-телеграфних та залізничних зносин;
- 3) для безпосереднього обміну монопольними товарами між державами;
- 4) для товарних умов (сдѣлокъ), які заключаються за дозволом Уряду тими центральними організаціями відповідних країн, котрі підлягають урядовому контролю;

- 5) для оплати (платіжів) на Україні умов (сдѣлокъ) по тим товарам, які імпортуються та експортуються в означеній і раніше умовленій між правительствами кількості, а також умов і по тим товарам, які користуватимуться свободою експорту та імпорту.

При цьому було встановлено, що цей твёрдий розплатний курс не є обов'язковим ані для валютного обороту, ані для всіх тих умов (сдѣлокъ) які не перелічені в параграфах 1-5; для цих випадків дозволяється вільне встановлення курсу.

Повідомляючи про це, Державний Банк пропонує Конторам, Відділам та Скарбівням, при операціях зо згаданою чужоземною валютою, мати на увазі слідує:

- а) приймати, на підставі посвідчень відповідних органів влади, по операціям, при зазначених в п. 1-5 випадках, німецькі марки та австрійські крони по курсу: 1 германська марка = 75 копійок; 1 австрійська крона = 50 копійкам; 1 карбованець або рубель = 1 1/3 герм. марк. = 2 австрійським кронам;

- б) як будуть в касі гроші, провадити вільний розмін німецьких марок та австрійських крон на кредитові білети (як рублі так і карбованці) без перешкод по такому курсу: 1 карбованець або рубель = 1 1/2 германським маркам = 2 1/4 австрійськ. кронам; 1 германська марка = 66 2/3 копійк.; 1 австрійська крона = 44 4/9 копійк.;

- в) маючи на увазі необхідність прийти на поміч демобілізуемим урядовим установам (учрежденіям) та військовим частинам в справі ліквідації тих сум в румунській валюті, які маютья в їх розпорядженні, – приймати румунські леї (франки) до розміну на кредитові білети та в закот взносів на відновлення кредитів виключно від цих інституцій та частин і по курсу 37,5 коп.;

- г) продажу зазначених грошових знаків з каси, до особливого розпорядження, не провадити.

Вказівки про встановлення розпорядку справозданности, (отчетности) по цій операції будуть в свій час дані додатково.

Оригінал підписали: Виконуючий обов'язки Директора Державного Банку В.Ігнатович та Виконуючий обов'язки Директора Відділу А.Шелест²¹.

---

¹ Державний архів Харківської обл., ф. 84, оп. 2, спр. 40, арк. 59; ЦДАВОВ України, ф. 1064, оп. 1, спр. 32, арк. 1-1 зв.

Така система, звичайно ж, призводила до багатьох колізій, що не йшли на користь і так не надто гарним стосункам між урядом УНР і німецькими та австро-угорськими окупаційними владами в Україні. 2 квітня 1918 р. головнокомандувач 4-ю австрійською армією повідомляв Головне командування в Бадені та МЗС у Відні про критичний стан Центральної ради¹. У телеграмі, зокрема, зазначалося, що в Одесі ходять чутки про те, “що німці в Києві готуються взяти на себе повноваження уряду”², тобто повалити Центральну раду.

Подальші накази фельдмаршала Айхгорна про посіви та заборону захоплення поміщицької землі, які були грубим втручанням у внутрішні справи України, викликали різку критику з боку різноманітних діячів Центральної ради. Невирішеність фінансового стану в країні й широке обговорення в Центральній раді умов перебування окупаційних військ створили нездоланий бар’єр між державною та окупаційною владами. Розуміючи, що на поточний момент Центральна рада не має ані сил, ані широкого кола прибічників, які стали б на її захист, німецьке командування твердо вирішило повалити її правління в країні. 29 квітня 1918 р. Українська Народна Республіка припинила своє існування.

Борисенко В.К. (Київ)

ГЕНОЦИД-ГОЛОДОМОР УКРАЇНЦІВ У 1932-1933 РОКАХ

У статті висвітлюється цілеспрямована акція більшовиків на масове знищення українських селян під час голодомору у 1932-1933 рр. на архівних та польових етнографічних матеріалах.

Український народ, який проживає на своїй землі з давен-давен, чужого навчався і свого не цурався, загосподарював різноманітні ландшафти: гори, ліси, степ, лісостеп, віднаходив різноманітні природні джерела для розвитку численних промислів та ремесел.

Як і всі народи на землі, українці зазнали впродовж своєї історії багато лихоліття, воєн, епідемій хвороб та все ж відновлювали сили і розвивали свою традиційну культуру, звичаї, традиції, обряди, архітектуру, мистецтво. Сама структура традиційної матеріальної та духовної культури: землеробські знаряддя, народна архітектура, одяг, їжа, домашнє начиння, сімейна та календарна обрядовість, фольклор, мова, мистецтво мають виразну загальноукраїнську основу з локальним розмаїттям, що формувалася у різних природних умовах та під впливом сусідніх культур порубіжжя. Повнота цієї структури лише засвідчує автохтонність населення на території

¹ Ereignisse in der Ukraine 1914-1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Philadelphia, 1966. – Band I. – P. 347.

² Там само.